

Innan regnet faller

Om krigets meningslöshet och irrationalitet har Milcho Manchevski gjort en laddad och provokativ film som är en svidande kritik mot Europas brist på engagemang i tragedin i Ex-Jugoslavien.

Av Kajsa Heinemann

Mitt i Europa på Balkan pågår ett besinningslöst, svårbegripligt krig mellan människor som tidigare varit vänner, grannar, arbetskamrater, ja kanske t o m älskande. Många av oss har för länge sedan gett upp hoppet om att förstå varför detta krig fortfarande pågår, varför det aldrig tar slut. Vi har vant oss vid namnet Ex-Jugoslavien på detta numera uppstyckade landområde. Och trots att kriget pågått i närmare 4 år har europeisk film föga berört konflikten. När det så görs en film om just detta, görs det med en mästareshandlag av en ung debutant från Amerika, Milcho Manchevski, en 34 årig Makedonienfödd filmare, som sedan 10 år lever och arbetar i New York.

Innan regnet faller är en film som handlar om det obeskrivliga som följer människor vilka lever i skuggan av ett absurt och till synes meningslöst, annalkande krig. Filmen är inspelad i London samt i ett fredligt Makedonien, men skulle lika gärna kunna utspelas i Bosnien eller Tjetjenien. Manchevski har så att säga målat upp ett fiktivt men ändå fullt realistiskt krig. De inledande bilderna är sagolikt vackra: solen värmer det glittrande havet och några fromma munkar vid ett medeltida kloster syns påta i grönsakslandet. I kontrast till dessa bilder ser vi hotfulla, beväpnade män som brusar upp, rusar in i både kloster och hem, och skjuter skarpt mot såväl fienden som släkt och vänner.

Innan regnet faller uttrycker en tydlig åtskillnad mellan det svindlande vackra, sandrödfärgade och primitiva Makedonien, och det kalla, gråaktiga och moderna London. Det är intressant att studera hur filmen laborerar med denna typ av kontraster, och man skulle kunna se dem som metaforiska förtydliganden av oppositionen krig och fred, vilket även filmens titel anspelar på; lugnet före stormen.

Berättarstrukturen

Innan regnet faller består av tre tätt sammanflätade episoder som på ett poetiskt och realistiskt plan bildar en slags cirkulär slutenhet, och ändå inte alls.

Berättarstrukturen är komplex och relationen orsak - verkan är delvis satt ur spel.

Har man möjlighet att se filmen två gånger är mycket vunnet eftersom berättarstrukturen då framträder så mycket tydligare. Detta motsägelsefulla berättande bidrar i sin tur till ett synliggörande och konkretiserande av krigets universalier, dvs dess irrationalitet samt frånvaro av logik. Filmen börjar och slutar med ungefär samma scen, men om vi är riktigt uppmärksamma märker vi att någonting har hänt.

Att ta ställning

I slutscenen har ytterligare information infogats, vilket skapar en känsla av att vi nu ser mer, att våra ögon öppnats upp, och någon väg tillbaka till ovetandets värld finns inte. Med kalla kårar längs ryggraden och med sorg i hjärtat tvingas vi återigen

bevittna det slutgiltiga, ödesdigra, även om det nu sker i vår fantasi. Genom denna rums- och tidsförskjutning, samt det icke logiska i berättarstrukturen skapas en känsla av nödvändigheten att ta ställning. Vi kan inte längre blunda för fakta, vi har för alltid berövats rätten till utsagan: Vi visste ingenting. Ty vi vet.

I den första episoden, som heter Ord, får vi följa den unge ortodoxe munken Kiril. Kiril lever tillsammans med andra munkar i ett kloster, och har sedan två år beseglats med stumhet pga ett tysthetslöfte. Vid sängdags överraskas Kiril av att en albansk, muslimsk flicka vid namn Zamira gömt sig under hans säng. Hon har flytt undan ett gäng beväpnade makedonier som anklagar henne för att ha mördat deras bror. Inte nog med att Kiril inte pratar, han förstår inte heller albanska, men trots frånvaron av verbal kommunikation blir de två förälskade i varandra. Kiril gömmer henne till priset av att riskera både sitt eget och de andra munkarnas liv. En morgon upptäcks de dock, och tvingas under natten lämna klostret. En kort stund får de känna frihetens vind; han har återfått talets gåva och hon har lyckats fly undan dem som vill ta hennes liv.

Knivskarp kritik

I den andra episoden Ansikten utgår handlingen från den unga kvinnan Annes perspektiv. Hon arbetar på en modern bildbyrå i London, och möts dagligen av å ena sidan utmanande bilder av rockstjärnor, kändisar, och å andra sidan bilder på sargade, stympade kroppar, döda barn och utbrända hus och byar. Samtidigt som hon från fotografierna möts av ögon som sett död, är döda eller när som helst kommer att dö, hörs skvalmusik ljuda från en radio. Anne kräver av sin omgivning att de ska ta ställning, men förmår inte själv att dra konsekvenserna av allt hon ser. Manchevski har flätat in en knivskarp kritik gentemot västerlandets brist på engagemang, nyhetsförmedling och dess spekulativa förhållningssätt till krig och förödelse. Anne har ett olyckligt äktenskap bakom sig, som hon inte riktigt gjort upp med, samt en älskare som hon attraheras desto mer av. Älskaren Aleksandar är en prisbelönad fotograf som reser runt i olika krigsdrabbade länder för att dokumentera verkligheten, och det är utifrån hans perspektiv den tredje och sista delen Bilder utgår.

Efter en resa i Bosnien bestämmer Aleksandar sig för att sluta fotografera eftersom han upplever att han blivit känslolockad och cynisk av allt han erfarit. Han tycker sig se på världen i starka och effektiva bilder som säljer. Han beslutar sig för att resa hem till Makedonien där han inte varit på 16 år. I hans hemby har mycket hänt; ett inbördeskrig hotar att bryta ut mellan tidigare grannar, vänner, skolkamrater, men Aleksandar vägrar gå in i konflikten. I stället besöker han sin ungdomskärlek, den muslimska Hana, mor till Zamira, flickan som sökte skydd hos munken Kiril. Trots allt motstånd som Aleksandar möter kompromissar han inte utan går sin egen väg, och i och med det tar för första gången ställning, vilket förstås leder till hans död. I ett affekterat läge skjuts han bakifrån av sin kusin, som omedelbart tycks känna ånger inför sitt dåd. Krigets meningslöshet står naken inför oss. I alla tre episoder återkommer frasen: "Tiden dör aldrig och cirkeln är inte rund". En tankelek som leder in mot livets repetitiva karaktär men också till möjlig förändring, och för den som vill få inblickar och nycklar till förståelsen av konflikters inre motorik och yttersta konsekvens är denna film en utmärkt källa.

Nyheterens objektivitet

Att se denna film ur ett mediekritiskt perspektiv kan också vara fruktbart. Den gängse synen på nyhetsförmedlingen är att den ger oss en objektiv bild av verkligheten. Hur ska vi värdera nyhetsförmedlingen från kriget på Balkan? Hur har media lyckats utröna de stridande parternas skuld till konflikten? Aleksandar representerar en realistisk och trovärdig västerländsk fotograf som på uppdrag av nyhetsbyråer och bildbyråer jagar efter de starkaste bilderna. Vi har alla sett bilder från krigsdrabbade områden som vi inte kan glömma, bilder som till slut gjort att vi tvingats stänga av för att de varit alltför hemska. Men det beror inte bara på att de är hemska, utan också på de sätt vilka de förmedlas. När det gäller Balkan-kriget försökte media, till att börja med, ge oss ansikten, namn på offer och familjer som drabbats av kriget. Men det dröjde inte länge förrän offren blev anonyma, individer blev lik och vem som bar skulden till det hela kunde man inte längre reda ut. Det ligger något skrämmande i att människor blir anonyma och opersonliga eftersom vi därmed berövas vår medkänsla, empati och inlevelse.

Slavenka Drakulic' bok "Balkan Express" är ett ypperligt komplement till *Innan regnet faller*. Båda berör och griper tag i kärnan av krigets fasa och dess inverkan på människan, hur kriget tränger sig emellan människan och livet. Ur "Balkan Express" kan man bl a läsa följande rader, vilka även kan fungera som sammanfattning av *Innan regnet faller*: "Så länge man kan förklara och urskilja en viss logik i skeendet är allt gott och väl, vi befinner oss fortfarande inom rimlighetens gränser. Men till slut infinner sig ofrånkomligen frågan varför, den som är svårast att besvara eftersom det finns hundratals svar på den, men inget är bar nog."

Gå vidare

Mediepedagogen Erik Gandini föreläser utifrån sin film *Sarajevogänget* om medias nyhetsförmedling från kriget i Ex-Jugoslavien. Erik nås via FilmCentrum på tel. 08-545 275 00. Rekommenderas!

Slavenka Drakulic', *Balkan Express* - Fragment från andra sidan kriget Ordfront 1993.

Produktionsuppgifter:

Makedonien, England och Frankrike, 1994

Originaltitel: Before the Rain

Regi: Milcho Manchevski

Manus: Milcho Manchevski

Foto: Manuel Teran

Klippning: Nick Gaster

Kostym/Scenografi: Caroline Harris & Sue Yelland

Musik: Anastasia

I rollerna

Aleksandar - Rade Serbedzija

Anne - Katrin Cartlidge

Kiril - Gregoire Colin

Zamira - Labina Mitevska
Annes mor - Phyllida Law
Nick, Annes man - Jay Villiers
Fader Marko - Josif Josiovski
Petre - Boris Delcevski

Tekniska uppgifter
Speltid: 113 min
Format: Vidfilm 1:1,85
Ljudsystem: dolby Stereo SR
Censur: 15 år
Översättning: Jennifer Warrender
Svensk premiär: 1995-02-03

Distribution:
Warner Bros. Floragatan 4B, 114 31 Stockholm
Tel: 08-762 17 00 fax 08-24 56 42